

ЦЪРКВА ЗА ДУШИТЕ БЪЛГАРСКИ

Немирните шурци, огласяли до преди час цялата околност, отдавна спяха. Спяха птиците в гнездата си, а уморените райковчани – до своите рожби. Тук-там припукваше някоя суха клонка край река Черна, която течеше в надпревара с времето. Само прозорчетата на малка работилница още светеха. Вътре снажен мъж закаляваше горещо желязо с вешина. Ту в огнището го слагаше да се нагрее, ту – в студена вода. Толкова искри прехвърчаха, че привлякоха мрака, който пъплеше стремително от къща на къща, простирайки тънките си пръсти в желание да завладява. Запали се любопитството на мрака и той спря да погледа какво ще излезе изпод чука. Нико Коджабашията продължаваше да удря с все сила. Кръстове за новата църква „Св. Мъченица Неделя“ правеше и сякаш вграждаше в тях своята вяра, спомняйки си миналото. Когато започна помохамеданването на българите в с. Езерово едната му сестра беше посечена, защото Стана, майка му, не си даваше вярата. Спомни си как избягаха в Смолян, където умря другата му сестра, а после как при втората вълна на помохамеданването брат му прие исляма. За да запази вярата си, родопчанинът се засели в Райково. Беше ковач, оръжейник, канен в цяло Българско, че и в Гръцко. Първенец беше в селото и затова турците му дадоха името Ко-

джабашията. Желязото му беше Господ. С него вадеше хляба на челядта си, в него виждаше спасение. Подчиняваше му се то, обичаше ръцете му и чувало беше десетки пъти от устите на благодарните, че благословен е тоя, що гради и неговата истина е едничката истина. А когато до истината застане вярата, всичко се нарежда.

Огънят в огнището сякаш си хортуваше с огъня, що гореше в мъжкото сърце. Така, неусетно, кръстовете бяха готови. Доиде ред и на свещниците, докато навън, зад пращните стъкла, мракът се дивеше на майсторството на българина. Юнашката удряше мъжът и продължаваше да мисли: „Струваше си! Всичко си струваше заради осемте църкви!“ И Нико се върна месеци назад, озовавайки се в друг свят. Цариград... красив, богат град... Пред вратите на двореца хора, стотици хора, които чакаха с дни, със седмици, с месеци султанът да ги приеме. Четири месеца той самият търси хора с влияние да му помогнат. Накрай сложи на главата си мангал с горящ огън. Виждайки го, султанът изумено бе попитал: „Какъв е тоя човек с огъня на главата?“. Казали му: „Чака за ферман. И другите чакат“. Тогава владетелят издумал: „Да дойде она, с огъня на главата!“. Яви се с поклон, рече защо е дошъл и подаде двете дисаги с пари, заделяни от залъците на деца и старци, събирани от цяло Райково. Един от везирите с яд издума: „Ти само с тез пари ли искаш да купиш Аллаха?“. Малко им се виждаха, малко, а туй, що го водеше, имаше голяма сила. Коджабашията смъкна калпака си и от там изпадаха купчиха грошове, после съблече ямурлука си със защитите сребърни аспри, накрая разви пояса си. Двайсетина жълтици със звън се удариха в пода. „Давам всичко, що имам! Почети ни, велики султане, разреши ни да си построим църкви български! Нека палим вощеници в тях за здраве и опрощение на греховете!“. Замисли се тогава владетелят. Погледна българина право в очите и

прочете в тях сила, колкото имаха стотици от войните му. А се бе събрала тая дързост и сила само в един. Можеше да махне веднъж с ръка, да му вземе главата, ей тъй без да му мигне окото. Можеше жълтиците му да вземе и в тъмница да го вкара, мрак и решетки до последния си ден да гледа. Можеше в Диарбекир да го прати. Но реши друго...

Пропахна първи петли, селото да събудят. Нейде младо конче изцвили и птиче трепна в гнездото си. Разбързаха се работливи стопанки, преди слънце да опали земята, да свършат къщната работа. Чу ги мракът, закашля се и си тръгна сърдит до следващата нощ. Прекръсти се Нико. Замъглили се бяха очите му, отслабна ръката му и все по-редки бяха станали ударите с чука. В този час Сево Сарандалията прекрачи прага на ковачницата му.

– Ха, добро утро, Коджабаши! – поздрави ранобудният гостенин.

– Добро, Сево! Добро да бъде! – отвърна Нико.

– Ама ти май преди петлите си станал, а?

– Хич не съм лягал, че време не остана. Подир неделя храмът ще отвори врати за християните и всичко трябва да е готово.

– Ех, а всички мислеха, че няма да се върнем, камо ли ферман да донесем! То вярно за малко не ни убиха синовете на ханджията, ама... Помниш ли, Коджабаши?

– Помня, как да не помня, Сево. Нали аз ги чух като се наговаряха да ни прережат гърлата, догде спим. Ножове ги сварих да точат през деня, тия, с които кокошките си колят. Парите замайват ума и на най-кротките, а тез, видно беше, че си бяха баш хайдуци. Добре, че баща им, старият ханджия, излезе харен, почтен човек, та ги спря. Не позволи да стане кръвнина.

– Сега щяха помен да ни правят без да знаят де са ни костите даже... Коджабаши, Коджабаши...

– Тъй е, ама имали сме дни пред себе си. Пък може и сам Бог да ни е вардил – усмихна се Нико.

– Аз вече търпение нямам да чуя камбаната. Звънът ѝ да оттекне над смълчаната Родопа, да се удари в сърцето ми – туй ми стига! Честит ще съм и в душата ми ще е пълно.

– Знаеш ли, Сево, оназ вечер в черквата, кога си заминаха майсторите, аз останах последен. Огледах работата им, ей тъй да се насити окоето ми. Стенописите сякаш не са от тоя свят, от по-горен са, на ангели и архангели. А от иконите ме гледаха светиите, но очите им хем някак благи, хем измъчени. Надживели са човешките болки и радости. Сетне, в сумрака, отидох до иконостаса и с ръка го помилвах. Неуловимото исках да хвана и след туй да го опазя в себе си за дълго, до живот. И ако ми е крепка десницата, в желязото да го вкарам. Нещо ценно, хубост да остане след мене.

– Как няма да остане, Нико?! Белокаменна черква... Малко ли е? Цяло Райково се радва. И извън селото ни споменуват. И как иначе? Осем фермана донесохме. Ще ни помнят людете и занаят, ще видиш.

– Времето ще покаже, Сево. То е най-мъдро от всички ни. И най-гънката цедилка има. Я чакай да викна Никовица да свари по едно кафе! И хляб да донесе, че огладнях.

– То тоз чук силица иска, не се върти току тъй ха-ха-ха – засмя се Сарандалията. – Харно, че и ти да починеш малко!

Няколко дни по-късно цяло село се струпа в новата църква. Жените бързаха да оставят росни китки до иконата на света Богородица и да я помолят да пази рожбите им, мъжете се кръстеха със светнали очи, заставайки под купола, старците запалиха свещи за упокой на мъртвите си. Свещеникът ръсеше със светена вода и

благославяше наред. А Коджабашията стоеше на лично място и гледаше с трепет. Една сълза тръгна от гледеца и остави мокра диря по лицето му, но той не вдигна ръка да я избърше. Само една свещица запали той. Нарече я на майка България. После дълго стоя в църквата, осмислила дните му. В една от колоните ѝ беше зазидана султанската тапия. Беше седми юли 1836 г.